

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Розглянуто тенденції звукового складу мови на основі дослідження наголосу й інтонації територіальних і соціальних діалектів та функціональних різновидів мови. Проаналізовано роботи, присвячені вивченню діалектних особливостей інтонації. Узагальнено теоретичні відомості про звуковий склад мови та інтонацію, які були обговорені у спеціальній французькій науковій літературі. Визначено зміни фонетичної норми сучасної французької мови, особливості інтонації діалекту в межах певного реєстру мови й окремих соціальних груп. Простежено функціональні зміни інтонації. Пояснено зв'язок наголосу з інтонаційними особливостями певного територіального діалекту. Звернено увагу на ритм, розподіл наголосів, темп і варіації довготи, на залежність ритмічних груп від семантичної та синтаксичної сполучуваності частин фрази, типу мовлення, ступеня підготовленості й відпрацьованості тексту екстралінгвістичної ситуації, ступеня емоційного забарвлення висловлювання. Досліджено залежність довжини ритмічної групи від типу мовлення, вплив пауз на темп мовлення. Проведено аналіз спонтанного діалогу в різних мовних реєстрах.

Ключові слова: інтонація, наголос, мовлення, мелодика, ритм, вимова, мелодична інтерференція, соціолект.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку мовознавства ще досі актуальні питання особливостей фонетичної системи французької мови, відомості про її звуковий склад та інтонацію, вплив різних діалектів на фонетичні особливості мови. Увага науковців до цієї теми дослідження пов'язана зі зростанням інтересу до етнології та культурології.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченню діалектних особливостей інтонації присвячено роботи Ф. Картона, О. Мета, П. Делятра, М. Леона, В. Люсі та інших, проте питання відкрите й сьогодні.

Мета статті – узагальнити теоретичні відомості про звуковий склад мови та інтонацію, які подано у спеціальній французькій науковій літературі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідники французької інтонації зазначають, що в багатьох регіонах Франції в просторіччі та в побутово-розмовній мові часто подовжується передостанній склад ритмічної групи. Це справляє враження зміщення словесного наголосу. Така діалектна риса є водночас і соціокультурною, і віковою: частота її прояву набагато вища у вікових групах після 40 років. Подовження передостаннього складу супроводжується змінами мелодійного руху. Ф. Картон визначає їх як мелодійний спад і мелодійний розрив [2, 53]. Під мелодійним спадом Ф. Картон розуміє пониження тону голосу, який поєднується зі збільшенням довготи перед наголошеним голосним. Якщо переднаголошений склад закінчується вибуховим приголосним, спад має пологий характер, що справляє враження незавершеності. При цьому напруженість і довгота приголосного зростають. Мелодійний спад на передостанньому складі дозволяє більш чітко виділити голосний останнього складу, не вдаючись при цьому до сильного підвищення мелодійної кривої. Під мелодійним розривом розуміють різницю у висоті переднаголошеного і наголошеного складу. Мелодійний спад ніби спонукає до виділення останньої голосної. Ми маємо справу з наголосом, який реалізується комбінацією переднаголошеного й наголошеного складів. Це водночас ритмічний та видільний наголоси, що трапляються не тільки у стверджувальних, а й у питальних фразах. Характер наголосу пов'язаний з інтонаційними особливостями конкретного територіального діалекту. Ф. Картон вважає, що діалектні особливості навколишніх місць Ліля зумовлені «пікардійським субстратом» [2, 57]. Вплив субстрату виявляється в тому, що приголосні вимовляються дуже енергійно.

Отже, реалізація видільного наголосу за допомогою подовження та інтенсифікації є ускладненою. Згідно зі спостереженням автора, кількість видільних наголосів обернено пропорційна ступеню архаїзму говору. Початкове гортанне змикання, яке отримує все більше й більше поширення в нормативній французькій мові, в північних районах фіксується рідко. Виняток – фрази із сильним емоційним забарвленням.

Ф. Картон виявив два види діалектних завершень (закінченості та незакінченості), малюнок яких зовсім не збігається із завершенням мелодики фрази в нормативній французькій мові. Для діалектного завершення закінченості характерне подовження передостаннього складу з одночасним пониженням мелодики та її підвищення на наголошеному складі. Іноді останній склад теж може бути довгим. Діалектному завершенню незакінченості властиве зниження мелодійного руху там, де нормативна французька мова дає підвищення. Діалектне завершення незакінченості, за нашими даними, має характер незакінченої синтагми в українській мові. Ми поділяємо думку Ф. Картона, який зазначає, що діалектні риси викликані залишковими явищами динамічного наголосу в пікардійському субстраті [2, 56].

У більш пізніх дослідженнях північних діалектів Ф. Картон виявляє вгнутий контур на початку ритмічної групи і підвищення кінцевого голосного на один-два тони порівняно з попереднім. Ф. Картон вважає, що вивчення наголосу й інтонації може сприяти визначенню нормативної французької мови. Дослідженню власне соціолектів присвячені роботи О. Мети [9]. Вона проаналізувала інтонаційні особливості однорідної соціальної групи, зокрема мешканців західних районів Парижу, а саме представників еліти.

О. Мета виявила в цьому соціолекті два типи мелодійних кривих, які характерні для стверджувальної фрази. Вони значно відрізняються від базових інтонацій, розроблених П. Делятром для нормативної французької мови. На думку П. Делятра, незавершеність характеризується підйомом мелодійного руху, а завершеність – його спадом. В експерименті О. Мети дикторами були жінки від 30 до 50 років, записи відбувались у невимушеній атмосфері, бесіда проходила на звичні для цього соціального кола теми: відпочинок, купівля будинку тощо. Перша особливість інтонації цього соціолекту полягає в тому, що мелодійна лінія, яка завершує фразу, більш плоска, ніж у моделі П. Делятра. В імітації мови снобів, як правило, використовують саме цю рису – високі піки мелодійного руху.

Французькі лінгвісти інтуїтивно наслідують «метод репрезентанта», який висунув Л. В. Щерба. Саме тому характеристики соціолекту часто вивчають на прикладі типового представника цієї соціальної групи. Такий аналіз був проведений М. Леон [6, 15]. Інформант – робітник паризької типографії (42 роки) – розповідає про те, як він зі своєю сім'єю та друзями провів різдвяні канікули на півночі Франції. Текст звучить 25 секунд. М. Леон детально аналізує інтонацію кожної фрази у її співвідношенні з семантикою. Аналіз дозволяє їй виявити риси, притаманні цій соціальній групі: любов до сім'ї, повага до традицій, гостинність, скромність, уміння долати труднощі, почуття гумору. М. Леон вважає, що такого типу оригінальні тексти обов'язково слід впроваджувати у викладання. На її думку, це пов'язано з метою навчання: недостатньо вміти правильно будувати фрази та розуміти їх, потрібно знати де і кому їх сказати. Це, зі свого боку, пов'язано з типологією мовленнєвих форм.

На нашу думку, численні дослідження ідіолектів базуються на теорії функцій інтонації, запропонованій П. Леоном [7, 272]. До цього списку функцій він висунув пропозицію ввести ще ідентифіційну функцію, яка передбачає ототожнення мови, діалекту й самого мовця. Звісно, ця функція не формує одиниць мови [7, 176], але в соціолінгвістичних дослідженнях її впровадження цілком виправдане. П. Леон вважає, що за інтонацією можна визначити професійну належність мовця [7, 221]. Деякі з його робіт присвячені вивченню інтонації Бріджит Бардо. Аналіз ґрунтується на основі аналізу інтерв'ю, яке дала актриса для широкої публіки. Зменшення інтенсивності вимови, сповільнення темпу, нисхідний мелодійний рух

передають інтимний характер розмови. Принадність актриси виражена в різких мелодійних підвищеннях кінця ритмічної групи. Образ актриси передано підсиленням передньої артикуляції та закритого характеру голосних, перевагою коротких ритмічних груп і повною зміною ритмічної групи та повною зміною ритмічної моделі, порівняно з нормативною французькою мовою.

Як справедливо зауважила М. Леон, дослідження ідіолектів пов'язане зі встановленням типології мовленнєвих форм (інтерв'ю, політичний дискурс, лекція, бесіда, тощо) [6, 12]. Так, інтерв'ю з Бріджит Бардо привносить додаткові дані у вивчення інтонації інтерв'ю як функціонального різновиду мови. Аналіз політичного дискурсу Ж. Помпіду дає підставу зробити висновки про загальні особливості політичної промови. Подібні дослідження широко проводять у Фонетичному інституті Гренобля, а накопичений матеріал дає змогу для зіставлення інтонаційних характеристик різних типів мови. В цих дослідженнях розглянуто не тільки методичний компонент, але й темп, ритм, паузи. Згадані роботи взаємопов'язані, тому дозволяють уявити собі загальну картину подібності й відмінності функціональних різновидів мови.

Порівнюючи характеристики політичного дискурсу з лекцією, невимушеною бесідою та читанням тексту, Д. Дюез робить такі висновки: темп політичної мови досить повільний: 2,1 складу в секунду, співвідношення довготи пауз до загальної тривалості тексту становить 53 %, середня тривалість пауз значна – 1,3 секунди. Характер пауз переважно синтаксичний, тобто вони спостерігаються в місцях найменшого синтаксичного сполучення. Оскільки цей темп мовлення не спонтанний, а підготовлений і відпрацьований, паузи хезитації відсутні. Д. Дюез дослідила мову Ж. Помпіду під час проголошення ним доповіді на виборах у березні 1973 року по радіо та телебаченню. Д. Дюез підкреслює соціолінгвістичні характеристики мови, відсутність безпосереднього контакту з реципієнтом, його віддаленість та груповий характер спілкування [3, 22]. Свої результати автор порівнює з даними, які отримав Ж. Грожан, А. Даша і В. Люсі [3, 22]. Дослідження В. Люсі присвячене виявленню інтонаційних особливостей лекції. Інформантами були три викладачі, які спочатку читали лекції без записів, потім їм було запропоновано прочитати записаний за ними текст газетної статті на наукову тему.

Основна увага дослідників була звернута на ритм, розподіл наголосів, темп і варіації довготи. Довгота ритмічних груп залежить від багатьох чинників: семантична та синтаксична сполучуваність частин фрази, тип мовлення, ступінь підготовленості й відпрацьованості тексту, екстралінгвістична ситуація, ступінь емоційного забарвлення висловлювання тощо. У цьому випадку досліджували залежність довжини ритмічної групи від типу мовлення: читання та лекція без опори на текст. В. Люсі встановив, що довгота ритмічних груп збільшується при переході від спонтанного мовлення до читання.

Автор дослідив три групи пауз: міжфразові, внутрішньофразові – синтаксичні – та хезитаційні. Кількість пауз впливає на загальний час звучання тексту, його темп. Найбільшу кількість пауз спостерігають у спонтанному мовленні. Спостереження, зроблені В. Люсі для лекції, збігаються з даними, отриманими на матеріалі інтерв'ю.

В. Люсі встановлює певну закономірність: загальний час пауз зворотно пропорційний швидкості мовлення (кількості складів за секунду). Заповнені паузи (*eah*) та подовження складів трапляються тільки у спонтанному мовленні. Вони з'являються виключно після службових односкладових слів, які мають найбільшу частотність. Автор пояснює ці паузи пошуком найбільш інформативного слова, яке йде за службовим. Ці паузи слугують для полегшення розуміння тексту. Вони властиві для лекції, але не для спонтанного діалогу. У лекції подовжуються не лише службові слова, але й слова, які закінчуються на [ə] випадне: *impose, un groupe, possible*. Ці подовження звучать так само, як і *eah*.

Міжфразові та синтаксичні паузи спостерігають у лекціях без опори на текст набагато частіше, ніж у читанні. Існує взаємозв'язок між появою пауз та середньою тривалістю

ритмічної групи. Паузи здійснюють поділ на ритмічні групи. У лекції більша кількість пауз супроводжується меншою середньою тривалістю ритмічної групи, ніж у читанні. Автор приходить до висновку, що основна функція пауз у лекції полягає у сповільненні темпу. Паузи в лекції, більш тривалі, більш численні, визначають межі досить коротких ритмічних груп і задають повільний темп. Усе це дає змогу слухачу час на декодовані повідомлення. Як наслідок, ситуація спілкування й орієнтація на слухача визначають інтонаційні параметри висловлювання й тексту.

Досить важливим для навчання іноземної мови є виявлення інтонаційних характеристик спонтанного діалогу. Аналіз спонтанного діалогу ускладнюється переплетенням у ньому різних мовних реєстрів, а також чітко виражених впливом соціокультурних особливостей інформантів, які можуть виявитись неідентичними. В. Люсі, приступаючи до аналізу спонтанного діалогу, зупинився на тих самих інформантах, які брали участь у попередньому експерименті. Це дозволило автору провести більш чітке експериментальне дослідження, оскільки один із чинників – ідіолект – залишався незмінним. Мовці належали до інтелігентного середовища, а реєстр їх бесіди можна було визначити як побутово-розмовний. Для порівняння були запрошені інформанти, котрі належали до іншого соціального середовища, реєстр їх діалогу можна визначити як недбалий, тобто знижений, порівняно з побутово-розмовним.

У результатах дослідження передусім вражає варіативність інтонаційних характеристик усередині одного діалогу, одного реєстру в одного й того ж мовця. В. Люсі приходить до висновку, що саме ця варіативність і є визначальною рисою спонтанного діалогу.

У цьому різновиді мовлення чітко простежується тенденція до прискореного вимовляння довгих ритмічних груп і сповільненого вимовляння коротких ритмічних груп, які часто обриваються на артиклі, відносному або присвійному займеннику. Ритм спонтанного діалогу, на думку В. Люсі, ближчий до ритму читання, ніж до ритму лекції. Проте розподіл пауз різного характеру в діалозі більше нагадує розподіл пауз у лекції. Якщо в читанні переважають міжфразові й синтаксичні паузи, то в діалозі – заповнені паузи. Вони дають слухачу час на декодоване повідомлення й сповільнюють загальний темп мовлення.

В. Люсі стверджує, що досконале знання мови полягає в умінні переходити від одного інтонаційного типу до іншого залежно від мети повідомлення й типу мовлення. Безперечно, дослідження різних типів мовлення роблять свій внесок у фонетику тексту, але вони лише дають матеріал для аналізу тексту як цілого.

Загальна орієнтація фонетичних досліджень накладає свій відбиток і на аналіз інтонаційних характеристик окремих типів фраз. Моделі, запропоновані П. Делятром і широко поширені у вивченні французької мови як іноземної, уточнюються й уступають місце більш детально розробленим схемам, де враховуються чинники варіативності. Уточнення інтонаційних моделей пов'язане також зі змінами, що відбувається в інтонації та наголосі сучасної французької мови. На думку І. Фонадя [5, 19], котрий перший зробив історичне дослідження інтонації та наголосу французької мови, зміни в цій сфері відбуваються таким чином: 1) мелодична інтерференція; 2) функціональні зміни інтонаційних форм. Автор вважає, що ці типи змін можуть відбуватись у кожній мові. Зокрема, для французької мови він відзначає мелодійну інтерференцію, а саме: з'єднання двох інтонаційних форм. У сучасній французькій мові мелодійна крива може об'єднувати питальну й стверджувальну інтонації. Ця крива відрізняється від питальної моделі різким кінцевим зниженням мелодики, а від стверджувальної моделі – швидким підйомом мелодійного руху на передостанньому складі. Унаслідок утворюється трикутна інтонаційна крива, яка виражає недовіру.

Функціональні зміни інтонації полягають у тому, що експресивна інтонаційна крива починає часто вживатись якою-небудь професійною групою та в результаті стає нейтральною. Так сталося у французькій мові й з інтонацією, яка виражає поблажливе відношення, легку іронію, що широко застосовує французьке радіо й телебачення у контекстах, які не дають

підстав у вираженні саме цих емоцій. І. Фонадь пропонував для прослуховування групам аудиторів зразки цієї інтонації. Представлені поза контекстом, вони визначались як експресивні, в контексті – як нейтральні, але властиві інтонації дикторів радіо та телебачення. Подібні зміни можуть вийти за межі професійної групи й отримати широке поширення.

Ці інтонаційні зміни поки що перебувають на периферії мови й не торкаються системи в цілому, проте щодо наголосу у французькій мові відбуваються досить суттєві зрушення. І. Фонадь простежив еволюцію французького наголосу в XIX столітті на основі джерел, а в XX столітті – на основі власних експериментальних даних.

Останнім часом у французькій мові значно зріс відсоток наголосів, які падають на перший склад ритмічної групи, однак, наголос не є видільним (*accent d'insistance*). В. Люсі називає цей наголос дидактичним, І. Фонадь – баритонічним.

Дидактичний наголос спостережено в багатьох різновидах мовлення: спонтанне читання лекцій, радіо й телебачення, публічні виступи. Водночас, наголос на останньому складі, описаний Грамоном та багатьма іншими французькими фонетистами, характеризує передовсім спонтанний діалог і нейтральне читання. Дидактичний наголос з'являється в чітко визначених мовленнєвих ситуаціях, зокрема в однослівній відповіді на запитання.

Зміни в наголосі супроводжуються мелодійними змінами. Згідно з класичною інтонаційною теорією мелодійний рух ритмічної групи має висхідний характер.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, в навчанні французької мови як іноземної на перший план виступає ситуативна прив'язаність інтонації, її адекватність до ситуації спілкування та функціонального різновиду мовлення. Результати дослідження можуть бути використані при викладанні теоретичної фонетики (розділи «Чергування приголосних», «Чергування голосних», «Орфоепія у французькій мові»), лексикології (розділ «Діалектологія»), а також спецкурсів із філології.

Джерела та література

1. Торсуева И. Г. Экстралингвистические и лингвистические аспекты функционального анализа интонации / И. Г. Торсуева // Интонация. – К., 1978. – С. 69–77.
2. Carton F. L'accentuation dans le français dialectal du Nord de la France / F. Carton // L'accent en français contemporain. – Paris, 1980. – P. 51–59.
3. Duez D. Etude du débit et des pauses d'un discours politique / D. Duez // Bulletin de l'Institut de Phonétique de Grenoble. – 1976. – V. 5.
4. Fonagy I. L'accent français: accent probabilitaire / I. Fonagy // L'accent en français contemporain. – Paris, 1980. – P. 89–97.
5. Fonagy I. Structure et aspects sociaux des changements prosodiques / I. Fonagy // Proceeding of the Ninth International Congress of Phonetic Sciences. – Copenhagen, 1979. – V. II.
6. Léon M. Culture, didactique et discours oral / M. Léon // Le français dans le monde. – 1989. – № 145. – P. 12–17.
7. Léon P. Essais de phonostylistique / P. Léon. – Paris, 1971. – 329 p.
8. Léon P. Modèles et fonctions pour l'analyse de l'énonciation / P. Léon // Le français dans le monde. – 1979. – № 145. – P. 13–20.
9. Mettas O. Quelques variations de l'intonation dans les parlers parisiens / O. Mettas // Rapport d'activité de l'Institut de Phonétique. – Bruxelles, 1999. – P. 29–41.

References

1. Torsuieva, I. G. 1988. "Extralingvistic and Linguistic Aspects of Functional Analysis of Intonation". *Intonatsiya*: 69–70. Kiev.
2. Carton, F. 1980. "L'accentuation dans le français dialectal du Nord de la France". *L'accent en français contemporain*: 51–59. Paris.
3. Duez, D. 1976. "Etude du débit et des pauses d'un discours politique". *Bulletin de l'Institut de Phonétique de Grenoble*, 5.
4. Fonagy, I. 1979. "Structure et aspects sociaux des changements prosodiques". *Proceeding of the Ninth International Congress of Phonetic Sciences*, 2. Copenhagen.
5. Fonagy, I. 1980. "L'accent français: accent probabilitaire". *L'accent en français contemporain*, 89–97. Paris.
6. Léon, M. 1979. "Culture, didactique et discours oral". *Le français dans le monde*, 145: 12–17.
7. Léon, P. 1971. *Essais de phonostylistique*. Paris.

8. Léon, P. 1979. "Modèles et fonctions pour l'analyse de l'énonciation". *Le français dans le monde*, 145: 13–20.
9. Mettas, O. 1972. "Quelques variations de l'intonation dans les parlers parisiens". *Rapport d'activité de l'Institut de Phonétique*: 29–41. Bruxelles.

Хирочинская Ольга. Фонетические особенности современного французского языка. Рассматриваются тенденции звукового состава языка на основе исследования ударения и интонации территориальных и социальных диалектов и функциональных разновидностей языка. Анализируются работы, посвященные исследованию диалектных особенностей интонации. Обобщаются теоретические сведения о звуковом составе языка и интонации, которые обсуждались в специальной французской научной литературе. Определяются изменения фонетической нормы современного французского языка, особенности интонации диалекта в пределах определенного реестра языка и отдельных социальных групп. Отслеживаются функциональные изменения интонации. Объясняется связь ударения с интонационными особенностями данного территориального диалекта. Обращается внимание на ритм, распределение ударений, темп и вариации долготы, в зависимости ритмических групп от семантической и синтаксической сочетаемости частей фразы, типа речи, степени подготовленности и отработанности текста, экстралингвистической ситуации, степени эмоциональной окраски высказывания. Исследуется зависимость длины ритмической группы от типа вещания, влияние пауз на темп речи. Проводится анализ спонтанного диалога в различных языковых реестрах.

Ключевые слова: интонация, ударение, речь, мелодика, ритм, произношение, мелодическая интерференция, социолект.

Khivotchynska Olga. Phonetic Peculiarities of Modern French. This article deals with the tendencies of the sound composition of the language on the base of the research of the accent and the intonation of the territorial and the social dialects and functional varieties of the language. Analyzes works devoted to the study of dialect peculiarities of the intonation. Generalizes the theoretical information about the sound composition of the language and the intonation that are discussed in the special French scientific literature. Determinate the modifications of phonetic norm of modern French language, dialect intonation peculiarities in a particular register of language and certain social groups. Follows functional changes of the intonation. Explains the relation between the accent and the intonational peculiarities of regional dialects. Attention is drawn to the rhythm, accent distribution, tempo and length variations, to the dependence of rhythmic groups of semantic and syntactic combinability phrase parts, speech tempo, the degree of preparedness and the text maturity of extra-linguistic situation, the degree of the emotional expression color. Studies the dependence of the rhythmic groups length of the type of speech, of pauses impact on the speech tempo. Analyzes the spontaneous dialogue in different linguistic registers.

Key words: intonation, accent, speech, melodics, rhythm, pronunciation, melodic interference, sociolect.

УДК81'276: 81'373.612.2: 811.134.2

Надія Чернецька

ЖАРГОННА МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОВЛЕННЯ В СТУДЕНТСЬКОМУ ІСПАНОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Представлено метафоричні висловлювання, які є своєрідним способом познайомитися з іспанцями, а саме з таким прошарком суспільства, як іспанське студентство, з їхньою культурою та культурою Іспанії в цілому. Це цікаво та захопливо не лише для вчених, що досліджують особливості вживання метафори в мовленні іспанського суспільства, але й для кожного, хто вивчає іспанську мову або кому вона до вподоби. Висвітлено особливості формування і розвитку соціальних діалектів в іспаномовному середовищі та мовної культури загалом. Надається теоретичне обґрунтування палітри еквівалентних термінів для позначення лексичного репертуару молодіжних груп у вітчизняній та зарубіжній соціолінгвістиці. Звернуто увагу на витоки проблеми. Окреслено актуальність дослідження сучасного стану студентського жаргону та його складників. Визначено предмет, об'єкт, мету й завдання дослідження. Розглянуто такі різновиди соціолекту, як арго і жаргон. Обґрунтовано специфічність їх уживання в мовленні та їх спільна властивість. Розкрито зміст термінів «арго», «жаргон» та «сленг». Виявлено сутність метафори як середовища ненормативного мовлення та досліджено базову модель жаргонної метафоризації, яка полягає в поєднанні неможливого. На матеріалі приказок та